

Romano džaniben

časopis romistických studií | 2 | 2021

Romano džaniben

časopis romistických studií | 28. ročník | 2/2021

HOSTUJÍCÍ EDITOŘI ČÍSLA:

Martin Fotta

Martin Fotta je antropolog na Etnologickém ústavu Akademie věd České republiky.

E-mail: fotta@eu.cas.cz

Mariana Sabino Salazar

Mariana Sabino Salazar je doktorandkou v programu iberských a latinskoamerických kultur a literatur na Texaské univerzitě v Austinu. E-mail: soymariana@utexas.edu

[Milada Závodská]

© Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2021

Na obálce:

Káva #2 | Curitiba, Paraná, Brazílie, 2007 | Foto: Luciana Sampaio

Obsah

| TÉMA: ROMOVÉ V LATINSKÉ AMERICE A KARIBIKU |

RECENZOVANÁ ČÁST

Mariana Sabino Salazar Vývoj postavy „Cikánky“ v mexické kinematografii (1943–1978) a její rasové a nacionalistické implikace	9
Pablo Irizarri Chilští Romové ze skupiny Chorachane: Etnografické poznámky lingvisty	31
Esteban Acuña Cabanzo Vyjednávání (ne)viditelnosti mezi romskými rodinami v Bogotě	57

NERECENZOVANÁ ČÁST

Aida Elizabeth Infante de Juan Phirav mugo traio kon iek iló romanó / Kráčím životem s romským srdcem	79
David Lagunas „Se dvěma kufry“: Španělští Romové v Mexiku	95
Elsie Ivancich Dunin Taneční motiv ze severochilské pouště: „Los Gitanos“ („Cikáni“)	107

| NETEMATICKÁ ČÁST |

RECENZOVANÁ ČÁST

Milada Závodská Vznik „jazykové subkomise“ Svazu Cikánů-Romů (1969–1973) pro standardizaci romštiny	123
---	-----

Příloha 1 – Milena Hübschmannová: Jak psát romštinu (pracovní materiál Svazu Cikánů-Romů)	142
---	-----

RECENZE | ANOTACE

Philomena Franz: <i>Žít bez hořkosti. Příběh německé Sintky, která přežila holokaust</i> (Helena Kaftanová)	157
Alexander Mušinka: <i>Elena Lacková I.</i> (Radka Patočková)	163
Marcus Pape: <i>Sólo pro Jiřího Letova. Život a činnost důstojníka generálního štábu a experta na lágry podle archivních dokumentů a jeho deníků</i> (Lada Viková)	169

Taneční motiv ze severochilské pouště: „Los Gitanos“ („Cikáni“)²

Úvodní komentář k článku „Los Gitanos“ ze severochilské pouště“
původně uvedenému jako výzkumná studie
na Mezinárodním kongresu amerikanistů v roce 1988

Jako etnoložka věnující se tanci se již od šedesátých let zajímám o lidi, kteří tančí. Proto sleduji a studuji nejrozličnější sociální kontexty, ve kterých se tanec objevuje. Moje první odborná studie zahrnující filmovou dokumentaci romského tance v jeho různých kulturních kontextech vznikla pod akademickým vedením prezidenta organizace Gypsy Lore Society Waltera Starkieho v době, kdy působil jako hostující profesor na Kalifornské univerzitě (UCLA – University of California at Los Angeles). Tento můj výzkum z roku 1967 měl za cíl porovnat taneční projevy romských rodin v Los Angeles a v regionech, odkud tito emigranti pocházeli – v Jugoslávii a v sousedních zemích.

V lednu 1985, téměř o dvacet let později, jsem pobývala v Chile kvůli zahájení jiné výzkumné studie zabývající se tancem a tamními potomky jihoslovanských imigrantů a srovnáním s tanečními událostmi v místech jejich migračního původu v Jugoslávii. Při procházce středem severochilského přístavu Iquique nedaleko centra Jugoslavenski Club jsem mezi vyzdobenými výlohami zahlédla barevnou výstavku spojenou se slovem *bailes* [španělsky „tance“]. Ležela tam i knížečka otevřená na stránce s fotkami různých postav – účastníků náboženského festivalu. Jedna postava představovala hudebníka, další byly oblečené do různých krojů; jedna z nich měla šaty ke kotníkům a pod sebou popisek „Gitanos“. Výloha lákala na každoroční slavnost v La Tirana, na náboženský festival v nedaleké poušti Atacama a na oslavy stého výročí města La Tirana, které měly proběhnout v roce 1986. Uvedená červená data jsem si poznamenala do svého diáře na následující rok a předsevzala si událost navštívit, pokud její termín nebude kolidovat s mým hlavním výzkumem v jihoslovanských zemích.

O rok a půl později, skutečně velmi zvědavá na „Gitanos“ a jejich *baile*, jsem mezi 11. a 20. červnem denně hodinu dojížděla z Iquique na zmíněnou slavnost. La Tirana je malé městečko v poušti s rozlehlým náměstím před kostelem, kde tanec probíhá. Náboženských oslav se zde účastnilo nejméně sto náboženských

1 Elsie Ivancich Dunin je emeritní profesorkou na Kalifornské Univerzitě v Los Angeles. Působí v oboru etnologie tance. E-mail: lcdunin@gmail.com

2 Jak citovat: Dunin, E. I. Taneční motiv ze severochilské pouště: „Los Gitanos“ („Cikáni“). *Romano džaniben* 28 (2): 107–118.

tanečních spolků (*bailes*). Každá skupina měla tabuli se svým názvem, datem vzniku a informací, z jakého severochilského města pochází (například Arica, Iquique, Antofagasta). Počet členů jednotlivých skupin se různil od nejméně padesáti až po více než stovku a každý spolek měl na okraji městečka vybudované vlastní stanové tábořiště. Zjistila jsem, že výraz *baile* označuje v oblasti severního Chile krojovaný soubor vystupující s vlastní taneční choreografií na náměstí a v procesí, ve kterém je uctívána soška Matky Boží každoročně vynášena ze svého svatostánku; každá skupina přímo uvnitř kostela před samotnou Matkou Boží také zpívala své vlastní písně doprovázené decentnějšími tanečními prvky.

„Gitanos“ představovali jen jednu z nejméně dvaceti zde prezentovaných tematických skupin lišících se navzájem krojem a typickými tanečními pohyby, jako byly například „Pielas Rojas“ („Rudokožci“, v kostýmech původních obyvatel z Velkých plání USA, tančící s luky a šípy či tomahavky), „Diablos“ („Děblové“, kteří jako jednotlivci poskakují ve velkých groteskních maskách), „Osos“ („Medvědi“, vystupující v obrovských bílých nebo hnědých kožiších). Všimla jsem si, že ženy ze skupiny „Gitanas“ nebyly oblečené jako stereotypní romské tanečnice flamenca ze Španělska, ale spíše jako romské ženy, které jsem vídala v Los Angeles (v šedesátých letech) a v srbských oblastech Jugoslávie. Všichni tanečníci pocházeli zcela očividně z Chile nebo ze sousední Bolívie a nikdo z nich (k mému určitému překvapení) nebyl Rom. V průběhu dalších šesti měsíců, během kterých jsem prováděla výzkum mezi imigranty z Jugoslávie žijícími v Chile v oblasti rozkládající se asi na pěti tisících kilometrech sahajících od Iquique a Antofagasty na severu, přes Santiago ve středu, až po Punta Arenas a Porvenir v nejspodnějším cípu Jižní Ameriky, jsem navštívila celou řadu tanečních událostí. Zaregistrovala jsem, že taneční skupiny „Gitanos“ se stejnou choreografií a tanečními kroky se mezi *bailes* vyskytovaly pouze v severních pouštních oblastech Chile. A ačkoliv ženské kroje v každém souboru „Gitanos“ byly od ostatních zcela zřetelně odlišené barvou nebo materiálem, zaznamenala jsem i jeden sjednocující rys – látkovou taštičku připevněnou u pasu. Sukně tanečnic měly nabírání v pase a sahaly téměř na zem. Ve většině jiných *bailes*, ať už jakkoliv tematicky zaměřených, nosily ženy sukně krátké – jen ke kolenům – a mávaly jimi ze strany na stranu, na rozdíl od tanečních skupin „Gitanas“.

Proč se taneční skupiny „Gitanos“ mezi *bailes* vyskytovaly jen v severní pouštní oblasti? A odkud pocházela inspirace pro jejich kroj? Propojila se mi zde dvě vzájemně nesouvisející vodítka; jedním z nich byly záznamy o registraci chorvatských imigrantů v chilské Antofagastě, kde jsem ovšem našla srbská příjmení – vztahovala se k romským rodinám, které přišly do Chile před první světovou válkou; druhou stopu představovala fotografie ze srbského romského náhrobního kamene v Los Angeles, pocházející ze stejné doby, na kterém je vyfocená žena s plátěnou taštičkou u pasu.

Zatímco po pětatřiceti letech sepisuji úvod ke svojí původní studii o chilských

„Los Gitanos“, musím přemýšlet o tom, zda se skupiny „Gitanos“ mezi *bailes* objevují při náboženských oslavách v severním Chile i dnes. Přes YouTube zjišťuji, že malé městečko La Tirana se rozrostlo v město s mnoha obchody a ubytováním pro turisty. Ulice a náměstí, které dříve pokrývalo bláto a písek, jsou vydlážděné a celkově je všude možné vidět mnoho reklamních tabulí. Elektrické noční osvětlení a blikající masky *diablo* lákají tisíce a tisíce návštěvníků na úžasnou noční podívanou. *Bailes* „Gitanos“ zde stále vystupují se stejným instrumentálním hudebním doprovodem obsahujícím stejné rytmické vzorce; přetrvaly lineární formace mužů a žen střídajících různé kroky a skoky. A co je vůbec nejvýznamnější, ačkoliv se ženské kroje proměnily a skládají se nyní z plnější dlouhé sukně, na kterou je potřeba více materiálu, malá ozdobná plátěná taštička u pasu zůstává nadále jejich součástí.

Na následujících stránkách je možné zhlédnout taneční projevy souborů „Gitanos“ z roku 2015:

Gitanos del carmen danzando templo antiguo 2015

https://www.youtube.com/watch?v=M_lvJJ37EDI

Elsie Ivancich Dunin, leden 2021

Taneční motiv ze severochilské pouště: „Los Gitanos“ („Cikáni“)³

Tento příspěvek nabízí hypotézu, že se srbští romští emigranti do Chile stali vzorem pro tematické zaměření a kroj *baile* [tanečního spolku] označovaného jako „Los Gitanos“ („Cikáni“) v severním Chile. Toto tvrzení je založeno na několika navzájem nesouvisejících souborech dat: na imigračních záznamech z města Antofagasta; na informacích z neformálních rozhovorů vedených s Romy v Antofagastě a Santiagu; a na srovnání krojů tanečníků s oblečením srbských Romů žijících ve Spojených státech amerických.

Federace tanečních spolků, čítající několik tisíc členů, pořádá každoročně v rámci náboženských svátků v Chile vystoupení u křesťanských svatostánků. To nejznámější z nich se koná 11.–18. července v La Tiraně v severochilské poušti Atacama. Jednotlivé náboženské taneční spolky identifikující se s určitým tematickým zaměřením vystupují pod stejným jménem – například „Religio Sociedad de Los Gitanos“, nebo „Religioso Sociedad de Pielas Rojas“, nebo „Morenos“, „Diablos“, „Chinos“, „Osos“ a mnoho dalších – a spojují je také stejné kroje, hudba i choreografie. Stovky tanečníků v tanečních skupinách ztvárňujících romský motiv však nejsou ve skutečnosti s Romy nijak příbuzní. Romský námět se pak zdá být zcela unikátní pro skupiny ze severních oblastí Chile. Tento článek nabízí tvrzení, že původ krojů, které tyto soubory s romským motivem používají, je odvozen od oděvu populace chilských Romů, kteří do Chile emigrovali před první světovou válkou ze Srbska.

Kontext výzkumu

Jako etnoložka tance jsem do kontaktu se severochilskými *sociedades religiosos* (náboženskými tanečními soubory) nepřišla z titulu studia chilských tanců, ale skrze výzkum tance v prostředí emigrantů z jihoslovanských zemí. V Chile jsem v letech 1985 (v lednu) a 1986 (v červnu až prosinci) realizovala komparativní studii geograficky rozloženou do třech regionů: zabývala jsem se tancem u slovanské populace situované v Chile, ve státě Kalifornie ve Spojených státech amerických a v oblastech Jugoslávie, které byly výchozí pro emigraci do výše uvedených oblastí. V rámci dřívějších studií se mi rovněž podařilo zdokumentovat romské taneční projevy v balkánských zemích a ve Spojených státech amerických (v Kalifornii). V roce 1985 jsem si při pobytu v Iquique v severním Chile, kde se nachází početná jugoslávská enkláva, všimla pestrobarevné brožurky s ilustracemi „Gitanas“ vystupujících na festivalu v La Tiraně (Uribe Echevarría 1962: 21). V roce 1986 jsem měla možnost festival v La Tiraně v týdnu od 11. do 20. července osobně navštívit a s těmito „Gitanas“ a jejich tanečními vystoupeními se blíže seznámit.

³ Předneseno jako příspěvek na 46. Mezinárodním kongresu amerikanistů (Amsterdam, Nizozemsko, 4.–8. července 1988).

Tematická zaměření tanečních skupin *baile*

Skupiny *bailles* inklinují k choreografiím, které se navzájem velmi podobají zejména ve využití lineární kompozice – existuje mnoho různých variací pohybového řazení tanečníků, dopředu a dozadu, k sobě a od sebe, nebo také kupředu a zpět v řadě směrem k a od hlavního oltáře nebo průčelí kostela. Všechny soubory také střídají pomalejší, uvolněnější pohyby s energičtějším stylem tance. Nicméně každý *baile* má své charakteristické taneční pohyby a choreografie, které mají vystihovat ztvárněné téma.⁴ „Pielos Rojas“ („Rudokožci“) provádějí množství podřepů a výskoků; pro „Osos“ („Medvědy“) jsou zase obvyklé rychlé šoupavé pohyby nohou a jejich choreografie nevyžadují příliš velký prostor; „Gitanos“ („Cikáni“) při tanci střídají energické podřepy a výskoky, při kterých se jednotlivé taneční linie protínají. Každá jednotlivá skupina v rámci jednoho tématu vyjádřeného oblečením, má ovšem i svou vlastní choreografii. A každé tematické seskupení s podobnými kostýmy má i své charakteristické pohyby, kterými se od ostatních skupin odlišuje.

Podle tématu, který ztvárňují, se také liší typ náčiní, se kterým jednotlivé tematické skupiny tančí: „indiánské skupiny“ mají tomahavky, pro „cikánské skupiny“ je charakteristické, že ženy drží v rukou tamburíny a muži dlouhé šátky, „Morenové“⁵ točí řehačkami (*matracas*) a například skupiny ztvárňující *Chunchos*⁶ tančí s dřevěnými meči.

Podle určitých charakteristik je také možné rozlišit „staré“ soubory od „nových“; taneční projev „starých“ skupin se více podobá prehispánským tanečním strukturám; a ty „nové“, jako „Pielos Rojas“ a „Gitanos“ odrážejí nověji zavedené charakteristiky. Jsou zároveň považovány spíše za „cizokrajné“ například proto, že zapojují ženské tanečnice a inovují některé taneční figury. Skupiny v oděvech severoamerických indiánů jako například „La Sociedad de Baile Pielos Rojas de Tocopilla“, „Sociedad Indios Dacota“, „Los Indios Sioux“ a „Los Indios Castores“ odkazují na postavy Indiánů z amerických westernů z poloviny třicátých let, kdy se tyto filmy promítaly v osadách a městečkách v okolí ledkových dolů (Van Kessel 1980: 29, 31). Skupina „Baile Chunchos Promesante de la Tirana de Calama“ byla založena jednou rodinou z Bolívie (Van Kessel 1980: 30), stejně jako spolek „La Compañía Moreno de Hilario Aica“, který vznikl v roce 1924

4 Vyčerpávající strukturální analýzu těchto tanců poskytl Juan van Kessel (1980, 1982).

5 E. Dunin k identifikaci skupiny „Morenos“ v rámci edičních příprav tohoto článku doplnila: „Doslova: Hnědí. Vrátila jsem se ke svým starým terénním poznámkám a fotografiím. V této skupině vystupovali jen muži, neměli žádné masky ani pokrývky hlavy, oblečení byli jen do jemně zdobených hnědých košil a dlouhých hnědých kalhot. „Morenos“ jsou pokládáni za skupinu patřící ke stylově starším, na rozdíl od „Pielos Rojas“ nebo „Gitanos.“ – pozn. editorů (osobní komunikace s E. I. Dunin s M. Fottou, červenec 2021).

6 Termín „Chunchos“ představuje alternativní označení pro kmen Asháninka. Jedná se o mírně derogativní označení původních obyvatel – Indiánů žijících v pralese – pozn. editorů.

(Van Kessel 1980: 30). Téma „Gitanů“ se rovněž formuje někdy kolem této doby, avšak v žádné literatuře věnující se popisu těchto *bailes* není ani zmínka o tom kde, jak a kdy v rámci těchto tanečních skupin vzniklo právě „cikánské téma“ – a to přesto, že pro ostatní *bailes* tyto základní informace k dispozici máme.

Kroj jako prvek spojení s Romy

Na skupinách „Gitanos“ v Antofagastě, La Tiraně a později také v San Lorenu mě zarazila podobnost jejich oděvů se stylem oblékání, který jsem znala od některých skupin Romů v Jugoslávii a ve Spojených státech amerických. Během zimních měsíců roku 1986, kdy jsem cestovala po severním Chile, jsem si také všímala romských táborů poblíž měst Iquique, Calama, Antofagasta i v blízkosti osad obklopujících ledkové doly; pozorovala jsem rovněž mladé romské dívky, které nabízely věštění z ruky ve městech centrálního Chile. V rámci svého výzkumu jihoslovanské emigrace do Chile jsem pak procházela záznamy o registraci u jugoslávského konzulárního úřadu v Antofagastě a srovnávala je s daty z tzv. *prontuarios* (úřední obecní matriky) uložených v historickém archivu na univerzitě v Antofagastě (Universidad del Norte). Všimla jsem si, že některá jugoslávská příjmení nezapadají do převládajícího vzorce příjmení jihoslovanských emigrantů z pobřežních oblastí Chorvatska a že jejich nositelé mají jako místo narození uvedeno Srbsko.⁷ Také jednotlivé místní adresy pro tato „nezvyklá“ příjmení odkazovaly neustále na adresy „s/n“ (*sin numero*), což znamená bez čísla domu. Při dalším zkoumání jsem zjistila, že všechny v dokumentech zmíněné ulice se v době vzniku záznamu nacházely na vnějších okrajích Antofagasty. Záznamy ve většině případů pocházely z období zimních měsíců, kdy je klima na severu Chile mírnější než v jižnějších oblastech země. Vyvodila jsem z toho závěr, že by tato příjmení mohla patřit romským rodinám ze Srbska.

V době mého demografického bádání v archivech se na okraji Antofagasty nacházel tábor Romů. Navštívila jsem ho a našla tam starou (více než osmdesátiletou) ženu, která se sice narodila v Chile, ale mluvila srbsky. Byla ve své rozvětvené rodině poslední, kdo ještě tímto jazykem hovořil; i ostatní členové rodiny ale používali ve své romštině a španělštině některá srbská slova. Aniž bych zmínila své zdroje, zeptala jsem se jí na příjmení romských rodin v Chile. Vyjmenovala mi většinu těch, které jsem znala ze svého archivního výzkumu.

V hlavním městě Santiagu situovaném v centrálním Chile jsem v létě 1986 a 1987 navštívila v jejich domovech ještě další romské rodiny. Od nich jsem získala velmi podobné seznamy rodinných příjmení a zjistila, že v Chile v této době žily výhradně romské rodiny pocházející ze Srbska. Jejich rodokmeny a rodinné historie odpovídaly datům, která jsem získala v Antofagastě. Při našich

⁷ Blíže k těmto datům týkajícím se srbských Romů v Chile viz Dunin 1988.

rozhovorech jsem si také povšimla, že podíl úzkých sociálních kontaktů nebo dokonce manželství mezi romskými rodinami a chilskou populací je velmi nízký – což je pro Romy typické i v jiných částech světa.

Během návštěv v chilských romských rodinách jsme se v našich rozhovorech věnovali také tanci a dostalo se mi i několika praktických ukázek. Jejich taneční pohyby se velmi podobaly tomu, co jsem znala od srbských Romů v Kalifornii: šlo o sólový tanec – muži a ženy netančili spolu; taneční styl obsahoval plynulý pohyb trupu doprovázený krouživými pohyby paží natažených diagonálně před tělem a pohybem uvolněných zápěstí; tento tanec byl extrémně nenáročný na prostor, protože chodidla zůstávala i při různé kombinaci kroků téměř stále na místě; při tomto tanci se nijak nevyužívaly ani tamburíny, ani šátky. To mě utvrdilo v přesvědčení, že mezi strukturou tance severochilských skupin *bailes* a tancem těchto Romů není vůbec žádná spojitost. Ovšem existuje zde spojitost na úrovni oděvu, přičemž původní vzor pro kroj *baile* „Gitanos“ musí pocházet právě od srbských Romů, z doby, kdy se začali objevovat v severochilských osadách u dolů na ledek a měď.

Tito srbsští Romové se identifikovali jako Kalderaši. Po celém světě se kalderašští Romové živí zejména prací s kovem a jejich ženy věští z ruky. Proto měla zimní migrace Romů do severního Chile zřejmě hned několik účelů – zajistit si větší pohodlí pro život ve stanech v mírnějším klimatu, získat kov pro řemeslo a prodat výrobky lidem ve velmi odlehlých pouštních důlních osadách. Nepochybně v komunitách horníků opravovali kovové kuchyňské náčiní a prodávali nové. I věštění budoucnosti muselo pro lidi v těchto odlehlých končinách na severu znamenat zajímavé zpestření. Takovým způsobem se mohli Romové dostat do přímého kontaktu s potenciálními tanečníky/lídry skupin *bailes*, které začaly zažívat svůj boom právě v době rozkvětu těžby ledku ve dvacátých a třicátých letech 20. století. A to je přesně doba, ze které pocházejí registrační záznamy (jak z jugoslávského konzulátu, tak z místních *pronutarios*), které jsem studovala v Antofagastě.

Starší členové jugoslávské komunity v Iquique a v Antofagastě potvrdili, že Romové mluvící chorvatsky⁸ dříve skutečně do těchto měst přicházeli. Jeden z mých zdrojů v jugoslávské komunitě v Iquique také uvedl, že oděv tanečnicků *baile* v La Tiraně je shodný s tím, jaké oblečení dříve nosily ženy jugoslávských Romů (Mila Mihojević, 1986, osobní komunikace). Mužský oděv ale nikdo nijak nekomentoval.

8 Většina jihoslovanských imigrantů v Chile mluví chorvatsky a běžně také svůj jazyk označují za chorvatštinu, zatímco v regionu, odkud do Chile emigrovali Romové, se hovoří srbsky. Chorvatština a srbsština jsou v zásadě totožným jazykem, který se však jinak označuje v závislosti na oblastí, náboženské příslušnosti a použitém typu písma.

Mezi hlavní rysy kroje *baile* „Gitanos“ patří malá látková taštička, kterou ženy nosí u pasu.⁹ Tato obdélníková kapsa (asi 15–20 cm široká a 10–15 cm dlouhá) je zavěšená na ozdobném opasku, nebo na stuze či provázku, který mají ženy uvázaný kolem pasu. V roce 1986 nosila většina skupin tuto taštičku na levém boku, ačkoliv jsou zdokumentovány i případy, kdy je umístěna napravo. Taštička je velmi bohatě zdobená korálky, flitry a aplikacemi; barvy se různí od černého podkladu až po zcela světlé materiály. A každá skupina *baile* má, co se týče barvy a zdobení této taštičky, svůj jednotný styl.

Ukázka kroje skupiny „Los Gitanos“ s taštičkou na levém boku (obr. 1)

Tato taštička je jako součást ženského oděvu něčím, s čím jsem se dosud nesetkala ani já, ani ostatní badatelé, kteří se zabývají studiem romské kultury ve Spojených státech amerických.¹⁰ Nicméně příklady těchto taštiček máme zdokumentované na černobílých fotografiích z třicátých let 20. století (viz obrázky 2–5).

⁹ Sheila Salo, která se zabývá Romy ve Spojených státech amerických, poznamenává, že se tato součást oděvu nazývá *kisi* a dříve se nosila u pasu pod sukní nebo zástěrou. Sama se s tímto kusem oděvu nikdy nesetkala, avšak poukazuje na to, že se o něm zmiňují starší romské ženy.

¹⁰ Hovořila jsem s Williamem Lockwoodem, Sheilou Salo, Johnem Filcichem a Vilmou Matchette – osobami s mnohem bohatšími zkušenostmi, které jsou v aktuálním kontaktu s Romy ve Spojených státech amerických už od čtyřicátých let 20. století. Nikdo z nich si nepamatuje, že by kdy tento prvek jako součást aktuálního oděvu zaznamenal.

Romská žena věštící z dlaně v Rochesteru (stát New York), 1932, sbírka fotografií Carla de Wendler-Funara¹¹ (obr. 2)

Mladá Romka taktěž v New Yorku, 193?, taštičku má umístěnu na pravém boku. Sbírká fotografií Carla de Wendler-Funara (obr. 3)

11 Děkuji Sheile Salo za identifikaci těchto konkrétních fotografií ve Washingtonu, D.C. Fotografie v této sbírce pocházejí z let 1922–1945.

Fotografie na náhrobním kameni Loly Stevensové,¹² která se narodila v Srbsku v r. 1899 a zemřela v r. 1962 (hřbitov v Los Angeles v Kalifornii). Na fotografii je zachycena jako mladá žena, a fotografie tedy pochází pravděpodobně z konce dvacátých až třicátých let 20. století. Vyššívaná taštička, kterou má u pasu na pravé straně, má obdobnou velikost jako ty nošené v Chile (obr. 4)

Dcera Loly Stevensové (viz obr. 4) Mary (1919–1946) je zachycená na jiné fotografii na stejném náhrobku také s obdobným typem taštičky zavěšené na pravém boku (obr. 5)

¹² Stevens je poameričtění verze jména, které má původ v typickém srbském příjmení Stefanović. Příjmení Stefanović se také v Chile objevuje mezi romskými příjmeními v dochovaných dokumentech k imigraci.

Není však jasné, kdy přesně byly tyto fotografie pořízeny, a proto bohužel nemáme k dispozici přesná data s výjimkou informace, že taštičku ve Spojených státech amerických nosily ve třicátých letech alespoň některé z romských žen, a v případě žen z náhrobku přímo srbské Romky. Všechny ženy mají na sobě dlouhé nabírané sukně, volné halenky s rukávy a na hlavách šátky. První fotografie vyobrazuje vykládání budoucnosti. Souvislost mezi raným stylem oblékání srbských Romek v Chile a stylem krojů skupin *bailles* „Gitanos“ se tedy zdá být poměrně jasná.

A co tamburína a šátky, které používají tanečníci „Los Gitanos“? Je evidentní, že tanečníci *bailles* obecně nějaké náčiní používají. Tamburíny se objevují ve vyobrazení tančících Cikánek v raných Hollywoodských filmech, a proto je možné, že tento model může pocházet právě odtud. Nicméně oblečení romských žen v těchto filmech nevypadá ani jako oblečení „Gitanos“ ve skupinách *bailles* ze severního Chile, ani jako oblečení místních srbských Romů.

Závěr

Tento článek se pokouší odhalit vazbu mezi chilskými tanečníky *bailles* a současnou romskou populací v Chile skrze specifickou část romského oděvu, který se již dnes běžně mezi kalderašskými nebo srbskými Romy nenosí ani v Chile, ani nikde jinde na světě. Tento oděvní prvek, který je již mezi samotnými Romy zastaralý, se však dál udržuje v severním Chile v adaptované verzi romského kroje, který musel být inspirován módou srbských Romů z dvacátých a třicátých let 20. století, tedy přibližně v generaci následující po jejich příjezdu do Chile. Samotný tanec *baile* však tehdejším romským tancem nijak inspirován nebyl, nepochybně z toho důvodu, že k užšímu sociálnímu kontaktu mezi chilskými/srbskými Romy a chilskými horníky a jejich rodinami v oblasti pouštních důlních městeček docházelo jen ve velmi omezené míře. Šíření kulturních zvyklostí nebo tanečních charakteristik je sice složité sledovat přesněji, avšak materiální prvky, konkrétně zdokumentované například na dobových fotografiích, nám v tomto případě poskytují hodnotný zdroj dat pro vznik komparativní transatlantické studie.

Z angličtiny přeložila Petra Krámková

Literatura

- Danzas y estructuras sociales de los Andes*. 1982. Cuzco, Peru: Bartolomé de Las Casas.
- Dunin, E. I. 1988. Serbian Gitanos in Chile: immigration data. In: *Papers from the Eighth and Ninth Annual Meetings: Gypsy Lore Society, North American Chapter*. Publications No. 4: 105-120. New York: Gypsy Lore Society
- Kessel, J. van. 1980. Danseurs dans le désert: une étude de dynamique sociale. In: Layendecker, L., Waardenburg, J. (eds.). *Religion and Society* 9. New York: Mouton Publishers.
- Uribe Echevarría, J. 1973. *Fiesta de la Tirana de Tarapacá*. Santiago: Ediciones Universitarias de Valparaíso, Universidad Católica de Valparaíso.

Romano džaniben – 28. ročník – 2/2021

Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky v rámci programu Podpora rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin.

Dále byl financován hlavním městem Praha z Programu v oblasti podpory aktivit národnostních menšin na území hl. m. Prahy pro rok 2021 a finančně podpořen byl také Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v rámci projektu „CRP 2021: Podpora strategicky významných programů na Filozofických fakultách UK, MU, UP“.

Vydává Romano džaniben, z. s.
Biskupcova 85, 130 00 Praha 3
e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300
Šéfredaktoři: Pavel Kubaník, Helena Sadílková
Redaktoři: Renata Berkyová, Helena Kaftanová, Jan Ort,
Lada Viková, Eva Zdařilová

Redakční rada:

Mgr. Michael Beníšek, Ph.D.; PhDr. Jan Červenka, Ph.D.; Mgr. Viktor Elšík, Ph.D.;
Mgr. Lucie Fuková; PhDr. Jana Horváthová; Mgr. Pavel Kubaník, Ph.D.;
Mgr. Alexander Mušinka, Ph.D.; Mgr. Tatiana Podolinská, Ph.D.;
doc. Jurina Rusnáková, Ph.D.; Helena Sadílková, Ph.D.; Mgr. Lada Viková

Seznam recenzentů je uveden na webových stránkách
www.dzaniben.cz

Sazba: Kateřina Krčíková
Obálka: Daniela Kramerová
Tisk: powerprint s.r.o.
Náklad: 300 ks
Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)
ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24. 6. 1994.